https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.57

УДК 347.7

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ПАРКІВ: КРІЗЬ ПРИЗМУ КОРПОРАТИВІСТИКИ

Алла ЗЕЛІСКО

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ)

UDC 347.7

LEGAL REGULATION OF SCIENCE PARKS: THROUGH THE PRISM OF CORPORATISM

Alla ZELISKO

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University (Ivano-Frankivsk)

https://orcid.org/0000-0002-1899-407X

У статті розглядаються наукові парки, які є вдалим механізмом для реалізації закладеного у закладах вищої освіти та наукових установах потенціалу. Популяризація наукових парків пов'язана із тим, що останні дозволяють закладам вищої освіти і науковим установами виходити на ринок, проводячи комерціалізацію об'єктів права інтелектуальної власності, що стають основою інновацій. Наукові парки є реальним механізмом реалізації закладами вищої освіти і науковими установами функції ключового елементу формування сучасних екосистем. Саме наукові парки є рушієм розвитку інфраструктури регіону, у межах якого вони функціонують.

Автором констатується складний процес створення та подальшого трансформування наукових парків у напрямі універсалізації та лібералізації їх створення, диференціації регулювання статусу наукових парків, що належать до державної та комунальної власності. У статті зазначається на те, що станом на сьогодні законодавчо уже визначене питання форми наукових парків. Чітко у статті Закону України «Про наукові парки» зазначено, що вони створюються у організаційно-правовій формі господарських товариств. Норма закону підкреслює те, що наукові парки є підприємницькими товариствами, які мають на меті отримання прибутку для наступного його розподілу між учасниками. Така суть

The article deals with science parks, which are a successful mechanism for realisation of the potential inherent in higher education and research institutions. The popularisation of science parks is due to the fact that the latter allow higher education institutions and research institutions to enter the market by commercialising intellectual property rights that form the basis of innovation. Science parks are a real mechanism for higher education and research institutions to fulfill the function of a key element in the formation of modern ecosystems. Science parks are the driving force behind the development of the infrastructure of the region in which they operate.

The author notes a complex process of creation and further transformation of science parks in the direction of universalisation and liberalization of their creation, differentiation of regulation of the status of science parks belonging to the State and municipal property. The article points out that as of today, the issue of the form of science parks has already been defined by law. The article of the Law of Ukraine 'On Science Parks' clearly states that they are created in the legal form of economic companies. The law emphasizes that science parks are business entities that aim to generate profits for subsequent distribution among their participants. This essence of science parks is the result of their purpose - commercialisation of intel-

наукових парків є результатом їх мети – комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності, які основний науковим ресурсом закладів вищої освіти та наукових установ.

Вказівка на належність наукових парків до господарських товариств детермінує іманентну для них корпоративну природу. Відповідно, саме з позицій корпоративного права варто розглядати особливості регулювання наукових парків у спеціальному законодавстві. Автором у статті констатується, що норми закону містять окремі некоректні положення щодо застосування конструкцій корпоративного права, пов'язані із заснуванням наукового парку, статусом засновників наукового парку, конструкції статутного капіталу парку, особливостей корпоративних прав закладу вищої освіти чи наукової установи.

У статті зазначається, що законодавчо не прописано чітко можливість застосування до наукових парків конструкції товариства однієї особи, яка автором вбачається неефективною для виконання науковим парком задекларованих у Законі функцій, поміж яких, зокрема, залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва.

Не зважаючи на те, що, з першого погляду, підняті аспекти регулювання наукових парків мають теоретичне наповнення, але, подальше застосування таких правових норм на практиці здатне спричинити суттєві деформації у тлумаченні їх у судовій практиці.

Ключові слова: юридична особа, корпорація, науковий парк, корпоративне право, підприємницьке товариство, заклад вищої освіти, наукова установа

lectual property rights, which are the main scientific resource of higher education and research institutions.

The indication that science parks belong to business entities determines their inherent corporate nature. Accordingly, it is from the standpoint of corporate law that the specifics of regulation of science parks in special legislation should be considered. The author states in the article that the provisions of the law contain certain incurrect provisions regarding the application of corporate law structures related to the establishment of a science park, the status of the founders of a science park, the structure of the park's authorized capital, and the specifics of corporate rights of a higher education institution or a research institution.

The article notes that the legislation does not clearly stipulate the possibility of applying to science parks the structure of a one-person company, which the author considers ineffective for the science park to perform the functions declared in the Law, including, in particular, attraction and use of risk (venture) capital in its activities, and support of knowledge-intensive production.

Despite the fact that, at first glance, the aforementioned aspects of science park regulation have a theoretical content, further application of such legal provisions in practice may cause significant deformations in their interpretation in court practice

Keywords: legal entity, corporation, science park, corporate law, business entity, higher education institution, research institution

Бурхливий розвиток інновацій визначив реакцію законотворця на означені процеси, яка проявлялася і проявляється у різних площинах, зокрема, у нормативному урегулюванні правових форм для розробки і реалізації інновацій. Однією із таких форм стали запропоновані законодавцем у 2010 році наукові парки. На момент прийняття спеціального Закону України «Про наукові парки» окреслити чітко їх місце в системі юридичних осіб приватного права було складно, позаяк нормативний акт не містив вказівки на їх організаційно-правову форму чи видову приналежність, а комплексний аналіз змісту його норм свідчив про яскраво виражену публічну орієнтованість підходів до регулювання діяльності наукових парків. Остан-

ня відображалася, наприклад, у єдино можливому дозвільному порядку створення наукових парків, можливості створення закладом вищої освіти чи науковою установою лише одного парку, додаткових механізмах контролю за парком з боку закладу вищої освіти чи наукової установи як ініціатора створення парку. Безумовно, що публічно-правову аспекти діяльності наукових парків неможливо применшувати, позаяк такі юридичні особи є суспільно значущими, діяльність яких має на меті задоволення суспільних інтересів, впливає на інфраструктуру місцевості, на якій наукові парки реалізують свою діяльність. Наукові парки, будучи, фактично, формою виходу закладів вищої освіти і наукових установ на ринок інновацій, безпосередньо впливають на стратегічні і тактичні цілі розвитку регіону, у якому функціонують. Вказаний фактор визначає перманентну притаманність публічно-правових механізмів регулювання наукових парків. Водночас, оскільки одними із засновників таких парків є специфічні суб'єкти (заклади вищої освіти і наукові установи), то, цілком очевидно, виникає потреба урівноваження вказаних публічно-правових механізмів приватноправовими. Як видається, саме у цьому напрямі відбулася нормативна трансформація правового регулювання наукових парків у 2021 році шляхом внесення змін у спеціальний Закон України «Про наукові парки». Тринадцятилітній період дії зазначених змін дозволяє уже вести мову про позитивні та проблемні аспекти правових трансформацій.

Юридичні особи як суб'єкти правових відносин були предметом досліджень багатьох відомих цивілістів, зокрема, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, О. В. Дзери, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчука, І. М. Кучеренко, І. В. Спасибо-Фатєєвої та ін. Дослідження питань функціонування юридичних осіб інноваційного типу проводилися дотепер в розрізі господарсько-правової проблематики (О. М. Вінник, В. М. Бутузов, А. І. Марущак і ін.), в той час як з позиції цивільно-правового регулювання належної уваги вченими їм не приділялося. Якщо ж звернутися індивідуально до проблем діяльності саме наукових парків, то дослідження в даній сфері є недостатні не лише через значну орієнтацію на господарсько-правові аспекти їх функціонування, але й через існуючі процеси подальшого формування їх спеціального правового регулювання, що зумовлює необхідність аналізу та вдосконалення теоретико-правового підґрунтя наукових парків.

Тому метою даного дослідження є аналіз чинного законодавства для виявлення недоліків правового регулювання діяльності наукових парків як передумови для формування окремих пропозицій стосовно удосконалення положень чинного законодавства в даній сфері.

Стаття 1 Закону України «Про наукові парки» визначає, що науковим парком є юридична особа, що створюється у формі господарського товариства, яке повинно мати у складі учасників не менше одного закладу вищої освіти та/або наукової установи [1]. Вказана дефініція усунула невизначеність природи наукових парків, вказавши чітко на їх належність до господарських товариств. Відсутність вказівки у нормативному акті на видову приналежність наукових парків у системі юридичних осіб приватного права визначала різні позиції щодо неї. Нами у наукових працях обґрунтовувалася належність наукових парків до підприємницьких юридичних осіб, позаяк наукові парки створюються закладами вищої освіти і науковими установами для комерціалізація результатів науково-технічної діяльності і є шляхом для фінансування діяльності останніх [2, с. 280]. У той же час, у літературі існували також пропозиції щодо створення наукових парків як непідприємницьких товариств. Наприклад, обгрунтовувалося, що «в світовій практиці технологічні та наукові парки – це неприбуткові організації, основною метою діяльності яких є створення інститутів підтримки інноваційного підприємництва [3].

Чітка законодавча вказівка на створення наукових парків у формі господарських товариств поставила крапку у наукових дискусіях щодо цього питання. Наукові парки, враховуючи вказане, є класичними підприємницькими товариствами, метою яких є розподіл отриманого прибутку між учасниками наукового парку. Варто зазначити, що нормативно саме така мета наукового парку у спеціальному Законі не прослідковується. У ст. 3 Закону «Про наукові парки» зазначається, що науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у закладі вищої освіти та/або науковій установі, ефективного

та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для створення та комерціалізації результатів науково-технічної діяльності і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках [1]. Саме комерціалізація результатів науково-технічної діяльності і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках є спеціальною для наукових парків проекцією мети отримання прибутку таким товариством та наступного його розподілу між учасниками.

Вказівка на належність наукових парків до господарських товариств детермінує іманентну для них корпоративну природу. Відповідно, саме з позицій корпоративного права варто розглядати особливості регулювання наукових парків у спеціальному законодавстві. Перше, на що доречно звернути увагу – це спеціальні вимоги до засновників наукового парку, поміж яких імперативно визначені заклад вищої освіти та/або наукова установа. Текстуальне формулювання «не менше одного закладу… та/або наукового установи» дозволяє зробити висновок, що законодавчий акт не передбачає прямої імперативної вказівки на включення до кола засновників (учасників) інших юридичних осіб – співзасновників, якщо норми про створення окремих форм господарських товариств цього не передбачають. ЦК України та Закони України щодо акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю містять можливість створення вказаних форм господарських товариств одним засновником (учасником). Якщо ж обмеження щодо цього у Законі України «Про наукові парки» відсутні, то ми можемо припустити можливість створення наукового парку у формі акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю одним засновником - закладом вищої освіти та/або науковою установою. Тим паче, що у ст. 2 Закону зазначається, що науковий парк створюється та діє відповідно до Господарського та Цивільного кодексів України, інших законів України з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом [1].

Але особливостей у спеціальному правовому регулюванні цього питання немає у Законі. Інша річ, викликає сумнів можливість ефективної реалізації інновацій науковим парком за таких умов. Ст. 3 Закону «Про наукові парки» передбачає, що науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у закладі вищої освіти та/або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для створення та комерціалізації результатів науково-технічної діяльності і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках. Зазначена у меті парку комерціалізація результатів науково-технічної діяльності вимагає перетворення об’єктів права інтелектуальної власності, створених у процесі наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, у продукти чи послуги для їх реалізації на ринку з метою одержання прибутку [1]. Відповідно, ефективне досягнення мети парку потребує залучення інших юридичних осіб – суб’єктів підприємницької діяльності, які володіють відповідними виробничими ресурсами. Окрім виробничих ресурсів, також і постає питання капіталовкладень, позаяк науковий парк є підприємницьким товариством і питання підприємницьких ризиків постають, незважаючи на те, що засновником є заклад вищої освіти чи наукова установа. Зважаючи на викладене, можливим є зазначити, що конструкція товариства однієї особи вбачається неефективною для виконання науковим парком задекларованих у Законі функцій, поміж яких, зокрема, залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва.

Попри загальну позитивну тенденцію урегулювання наукових парків, створюваних у формі господарських товариств, можемо спостерігати у нормах Закону України певну непослідовність щодо застосування класичних для корпоративних юридичних осіб конструкцій. Зокрема, створення наукових парків як класичних корпоративних юридичних осіб відбувається шляхом формування між ними та їх засновниками правового зв’язку, змістом якого є корпоративні права. В. А. Васильєва у своїх працях зазначала, що можна констатувати існування постійного особливого суспільного зв’язку між засновником і юридичною особою, для позначення якого і застосовується термін «корпоративне право» [4, с. 11]. Окреслений механізм розкривається також І. В. Спасибо-Фатєєвою, яка зазначає, що при їх виникненні відбувається «видозміна об’єктів», адже засновник (учасник) товариства,

сплачуючи певні внески в майно товариства, отримує взамін сукупність майнових та особистих немайнових прав, що іменуються корпоративними [5, с.250]. Саме виходячи із означеного правового зв'язку ЦК України вдало, із позиції юридичної техніки, використовує сполучення «засновник (учасник)», враховуючи те, що з моменту створення юридичної особи засновники набувають статусу учасника товариства. Окрім того, такий прийом юридичної техніки є абсолютно юридично коректним, позаяк господарське товариство існує із можливістю змінного складу учасників. Відповідно, до його складу можуть входити учасники, які ніколи статусу засновника і не мали.

Зважаючи на розкриті канони корпоративного права, критично варто оцінити статтю 9 Закону «Про наукові парки» «Статус засновників наукового парку», у частині 2 якої ідеться про права засновників наукового парку, зміст яких, фактично, відображає зміст корпоративних прав учасників. Цілком очевидно, що у даній статті доречно вести мову про права засновників (учасників) наукового парку. Окрім того, суперечливе враження спричиняє і аналіз змісту правомочностей, які задекларовані у означеній вище статті Закону. До переліку прав засновників (учасників) наукового парку нормативно віднесено право на вихід, право на інформацію про діяльність парку, право на отримання частини прибутку. Наведена норма лише фрагментарно відображає зміст основних правомочностей, що входять до корпоративних прав, позаяк не містить права на участь в управлінні парком, права на ліквідаційну квоту. Окрім того, варто враховувати і те, що ст. 96-1 ЦК України у ч. 4 передбачає, що учасники можуть мати інші права, передбачені статутом і законом [6]. Закон України «Про наукові парки», виходячи із аналізу ст. 9, не передбачає можливості установлення шляхом локального правового регулювання у статуті інших прав учасників парку.

Не зважаючи на те, що, з першого погляду, підняті аспекти регулювання наукових парків мають теоретичне наповнення, але, подальше застосування таких правових норм на практиці здатне спричинити суттєві деформації у тлумаченні їх у судовій практиці.

Установлюючи у ст. 7 Закону порядок створення наукового парку, законодавець не вказує на право засновників укладати засновницький договір, спрямований на створення юридичної особи, предметом якого є організаційній та майнові відносини і який не є установчим документом юридичної особи.

Засновницький договір є не лише формою, яка покликана найбільш повно відобразити відповідне волевиявлення засновників, але й інструментом, спрямованим на забезпечення узгодженості такого волевиявлення. Основною метою такого договору є реалізація спільних інтересів, що визначає його сутність. В даному випадку такий спільний інтерес реалізується шляхом узгодження волевиявлення засновників, спрямованого на створення самостійного суб'єкта права [7, с. 4]. Адже, як вдало зазначала у своїх працях В. А. Васильєва, правовою підставою виникнення юридичних осіб є засновницьке волевиявлення у вигляді правочину і саме спільною волею засновників встановлюється меті та зміст корпорації [8, с. 95].

У разі обрання засновниками наукового парку форми акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю і, враховуючи специфіку вкладу закладу вищої освіти чи наукової установи, потребу забезпечення відповідними виробничими ресурсами та задекларовані у Законі механізми контролю виконання інноваційного проекту з боку згаданої обов'язкової категорії засновників, укладення такого договору видається доречним та ефективним для належної охорони і захисту як прав засновників (учасників), так і прав самої новоствореної у майбутньому юридичної особи. Безумовно, що ми можемо керуватися ст. 2 Закону «Про наукові парки», за якою останній створюється та діє відповідно до Господарського та Цивільного кодексів України, інших законів України з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом [1]. Проте, видається, що специфіка створення наукового парку вимагатиме і спеціальних положень щодо умов такого договору.

Якщо брати до уваги спеціальний Закон про парки в цілому, то така позиція законодавця може пояснюватися тим, що він обрав для створення парку будь-яку форму господарського товариства, відповідно, у ч. 2 ст. 5 Закону «Установчі документи» вказується засновницький договір. Але він зазначається виключно в ракурсі установчого документа того парку, який

створюватиметься у формі повного чи командитного товариства. Зрозуміло, що положення у іншій статті цього ж акта щодо засновницького договору, який не є установчим документом, викличе правовий дисонанс (адже у чинному законодавстві щодо цього аспекта існує термінологічна полісемія, яка, з невідомих причин, не усувається). Не вдаючись щодо полеміки з приводу правової гармонійності конструкцій повних і командитних товариств у цьому питанні, варто, все ж таки, зазначити, що ці форми навряд чи є вдалими для наукових парків в силу специфіки суб'єктного складу засновників. Видається, що вказівка законодавця на можливість створення наукових парків у формі товариств з обмеженою відповідальністю більш відповідає реаліями ефективного функціонування наукових парків. Такий підхід також дозволить уникнути застосування існуючих у законодавстві України вищезазначених суперечностей. Тим паче, що наукові парки, які функціонують станом на сьогодні використовують, насправді, зазвичай саме організаційно-правову форму товариства з обмеженою відповідальністю.

Подібного роду правові деформації класичних корпоративних конструкцій мають місце також і в інших нормах Закону України «Про наукові парки», наприклад, щодо управління науковим парком, джерел формування майна наукового парку тощо.

Наприклад, доволі неоднозначно у Законі установлено питання щодо конструкції вкладів засновників (учасників) і статутного капіталу. По-перше, вказівка законодавця у статтях про створення і установчі документи на створення парку у формі повного і командитного товариства вимагає, навіть суто із погляду юридичної техніки, застосування також і конструкції складного капіталу, характерної для цих форм господарських товариств. Але означена конструкція взагалі не застосовується у нормах акта, що ще раз свідчить про недоречність застосування при спеціальному правовому регулюванні наукових парків цих двох форм господарських товариств. По-друге, у ч. 2 ст. 21 Закону зазначається, що 2. статутний капітал наукового парку поділений на частки між засновниками відповідно до розміру їх вкладу. Таке формулювання відповідає доктринальному і законодавчому підходу, за яким статутний капітал є сукупністю вкладів засновників (учасників). У той же час, у ч. 7 цієї ж статті поміж джерел фінансування парку вказуються, зокрема, кошти статутного капіталу та інших фондів парку, а також окремо вклади засновників (учасників, акціонерів) наукового парку. Врахування ж усталених канонів корпоративного права навряд чи дозволяє розмежовувати ці конструкції, позаяк саме вклади засновників і формують статутний капітал парку. Якщо ж законодавець мав на увазі якійсь інші цільові внески засновників (учасників), то вони апріорі нехарактерні для форм господарських товариств. Про якійсь додаткові сплати на кшталт цільових внесків можливим є вести мову хіба що в межах конструкції кооперативів, яка для наукового парку законодавчо не допускається і, очевидно, є непридатною.

Висновки. Викладені положення дозволяють зробити висновок про концептуально вірний законодавчий підхід щодо кола засновників наукового парку (заклад вищої освіти та/або наукова установа, інші юридичні особи). Водночас, очевидно, що існує потреба певних уточнень щодо означених у спеціальному Законі положень, в основі яких знаходиться досягнення ефективності реалізації науковим парком задекларованих нормативно функцій та мети його створення.

Позитивно сприймаючи стратегічно вірний шлях урегулювання наукових парків у формі господарських товариств, варто відзначити правову некоректність використання у спеціальному правовому акті класичних для корпоративного права конструкцій. Ці конструкції є канонами корпоративного права, які, як з погляду доктрини, так і практики є відшліфовані і напрацьовані, однак, не віднайшли належного закріплення у спеціальному Законі України «Про наукові парки». Як наслідок, ефективність діяльності наукових парків та досягнення ними задекларованої може не мати очікуваного для закладів вищої освіти чи то наукових установ рівня.

Актуальність дослідження наукових парків у подальшому має яскраво виражену тенденцію до зростання, адже реально період активізації створення та діяльності наукових парків триває лишень два роки. Перед науковцями та практиками постає завдання шліфування

конструкції наукових парків та вироблення реальних механізмів максимального ефективного виконання науковими парками зазначеної нормативно мети.

Посилання:

1. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 51, ст.757. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text.
2. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. 445 с.
3. Кащук К. М. Практичні аспекти створення наукового парку на базі вищого навчального закладу. URL: http://eprints.zu.edu.ua/11927/1/18.pdf.
4. Васильєва В. А. Поняття та юридична природа корпоративних відносин і корпоративних прав. Охорона прав суб'єктів корпоративних відносин: монографія / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, Н. Р. Кобецька, І. Р. Калаур; ред.: В. В. Луць; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. К., 2013. С. 9-19.
5. Спасибо-Фатєєва І. В. Правовий аспект корпоративної власності. Корпоративне управління: Монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. С. 243-270.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
7. Зеліско А. В. Засновницький договір: уніфікація застосування договірної конструкції при створенні юридичних осіб корпоративного типу. Підприємництво, господарство і право. №10. 2013. С. 3-7.
8. Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. Корпоративне право України: підручник. За ред. В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 88-97.

Статтю було подано	09.06.2024	The article was submitted
Статтю було прийнято	05.07.2024	The article was accepted